

Krzysztof Waliszewski
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

ZARZĄDZANIE FINANSAMI OSOBISTYMI W POLSCE A KONIUNKTURA GOSPODARCZA

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie koncepcji zarządzania finansami osobistymi z jej implikacjami mikro- i makroekonomicznymi oraz powiązań tego procesu z koniunkturą gospodarczą, ze szczególnym uwzględnieniem decyzji związanych z kształtowaniem portfela aktywów finansowych przez gospodarstwa domowe, podejmowania decyzji kredytowych, ubezpieczeniowych i w zakresie dobrowolnego gromadzenia kapitału emerytalnego. W artykule wykorzystano metodę analizy danych statystycznych oraz dostępnej literatury. Dużą rolę w zarządzaniu finansami osobistymi przez gospodarstwa domowe odgrywa wiedza ekonomiczna i świadomość finansowa, poziom rozwoju rynku finansowego, zarówno w odniesieniu do rodzaju instrumentów finansowych, jak i instytucji finansowych je oferujących oraz poszczególnych segmentów rynku (rynek pieniężny, kapitałowy, walutowy, instrumentów pochodnych i depozytowo-kredytowy). Ważnym czynnikiem jest również koniunktura gospodarcza, która wpływa na zachowania gospodarstw domowych w zakresie oszczędzania, kredytowania, wydatkowania i zaufania konsumentów. Nowoczesną usługą profesjonalną, wykorzystywaną przez gospodarstwa domowe w zarządzaniu finansami, jest niezależne doradztwo finansowe. Efektywne zarządzanie finansami osobistymi ma nie tylko znaczenie mikroekonomiczne, bo przyczynia się do zwiększania bogactwa gospodarstwa domowego, ale również makroekonomiczne, ponieważ gospodarstwa są wierzycielami netto gospodarki.

Słowa kluczowe: finanse osobiste, osobiste planowanie finansowe, doradztwo finansowe, koniunktura gospodarcza, kredytowanie i inwestowanie indywidualne.

Kategoria artykułu: artykuł badawczy.

Kody JEL: D14

Wstęp

Zjawisko cykliczności w aktywności gospodarczej, przejawiające się występowaniem okresów lepszej i gorszej koniunktury gospodarczej, nie pozostaje bez znaczenia dla decyzji finansowych, podejmowanych przez najbardziej liczne i podstawowe w każdej gospodarce jednostki gospodarujące – gospodarstwa domowe. Poza klasycznymi teoriami zachowań konsumentów i gospodarstw domowych, które ekonomia już wyjaśniła (m. in. teoria dochodu absolutnego Keynesa, teoria dochodu permanentnego Friedmana, teoria cyklu życia Modiglianiego), współcześnie na ich zachowania duży wpływ wywierają czynniki behawioralne, mające swoją podstawę w psychologii i psychice ludzkiej, przez co tworzy się nowe teorie zachowań finansowych gospodarstw domowych (m. in. teoria behawioralnego cyklu życia Shefrina i Thaler).

Współczesny kryzys finansowy, porównywany z Wielkim Kryzysem lat 1929–1933, w szczególności dotyczy gospodarstw domowych, przy czym to oddziaływanie dociera różnymi kanałami. Z jednej strony kryzys ma wpływ na wartość aktywów finansowych

gospodarstw, szczególnie tych ulokowanych na giełdzie i w funduszach inwestycyjnych oraz na kwesie kredytowania (zmiana kursów walutowych, wzrost restrykcyjności banków, zalecenia nadzoru finansowego), a z drugiej dotyczy sfery realnej i dochodów ludności (wzrost bezrobocia).

Koncepcja zarządzania finansami osobistymi

Finanse osobiste, nazywane niekiedy zamiennie finansami gospodarstw domowych, mimo różnicy znaczeniowej to subdyscyplina nauk finansowych, wyróżniona według kryterium podmiotowego. Do niedawna dyscyplina ta była traktowana – zarówno w dydaktyce studiów ekonomicznych, jak i w piśmiennictwie ekonomicznym – pobocznie. Podejście zmienia się, a finansom gospodarstw domowych poświęca się badania naukowe i pozycje książkowe, tworzy kierunki studiów poświęcone zarządzaniu finansami osobistymi. Powstają też nowe nurty finansów osobistych takie jak finanse behawioralne czy nanofinanse (finanse codzienności).

Osobiste planowanie finansowe (*personal finance planning*) obejmuje proces składający się z wielu czynności, mających na celu optymalizację finansów konsumenckich. Celem jest zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego i poszczególnych jego członków, niezależność finansowa lub pomnażanie bogactwa. Proces rozpoczyna się od diagnozy sytuacji, czyli określenia zasobów, potrzeb i celów gospodarstwa oraz skonstruowania planu finansowego. Następnie poszukuje się różnych metod osiągnięcia celów, analizując je pod kątem kosztów i korzyści, w tym również ryzyka. Po dokonaniu wyboru odpowiedniego rozwiązania następuje realizacja planu finansowego przez zakup odpowiednich instrumentów finansowych. Kolejnym etapem jest porównanie wyników z założeniami i wyjaśnianie powstałych odchyleń. Narzędziami zarządzania finansami osobistymi są: osobisty bilans, osobisty rachunek zysków i strat oraz osobisty *cash flow*. Coraz częściej osobiste planowanie finansowe jest wspomagane przez programy komputerowe.

Wzrost roli i konieczności zarządzania finansami osobistymi wynika z wielu czynników: wzrost dobrobytu społeczeństw, rosnące zaawansowanie produktów finansowych, brak czasu, specjalizacja zawodów finansowych¹, niewydolność państwowych systemów emerytalnych i konieczność dobrowolnego oszczędzania na starość, wzrost wiedzy ekonomicznej i świadomości finansowej obywateli. Zarządzanie finansami może być wykonywane przez gospodarstwo domowe samodzielnie, ale wymaga odpowiednich kompetencji i wiedzy z zakresu ekonomii, finansów, umiejętności porównania aktualnych ofert rynkowych i wskazania różnic między nimi, a przez to jest procesem czasochłonnym. Na rynkach finansowych, w związku z coraz większą konkurencją i mnogością instrumentów finansowych, od lat 70. XX w. pojawiają się podmioty, które profesjonalnie zajmują się wspomaganie decyzji konsumentów w zakresie finansów, we wszystkich wskazanych płaszczyznach. Nazwano ich planerami lub doradcami finansowymi (*financial planners*). Poszczególne obszary osobistego planowania finansowego można przyporządkować odpowiedni obszar doradztwa finansowego, co zawarto w tabeli 1.

W krajach, gdzie doradztwo finansowe jest rozwinięte bardzo dobrze (Wielka Brytania, Niemcy) zakres świadczenia usług podmiotów zewnętrznych nie ogranicza się tylko do zarządzania finansami osobistymi, ale dotyczy również zarządzania prawnego, podat-

¹ K. Jajuga *Nowe tendencje w zarządzaniu finansami osób indywidualnych* (w:) P. Karpuś, J. Węclawski (red.), *Rynek finansowy. Inspiracje z integracji europejskiej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008, s. 124.

kowego, zarządzania mieniem ruchomym i organizacji życia rodziny (*family office, lifestyle management*).

Tabela 1

Obszary zarządzania finansami osobistymi i obszary doradztwa finansowego

Obszar osobistego planowania finansowego	Obszar doradztwa finansowego
oszczędzanie i inwestowanie	doradztwo inwestycyjne
kredytowanie i zarządzanie długiem	doradztwo kredytowe
zabezpieczanie przed ryzykiem	doradztwo ubezpieczeniowe
gromadzenie kapitału na emeryturę	doradztwo emerytalne

Źródło: opracowanie własne.

Finanse osobiste a koniunktura gospodarcza w ujęciu teoretycznym

Finanse gospodarstw domowych, podobnie jak innych podmiotów gospodarujących, są podatne na zmiany koniunktury gospodarczej. Różne teorie i koncepcje ekonomiczne starają się wyjaśniać zachowania gospodarstw w zakresie oszczędzania i inwestowania, m. in. teorie dochodowe – teoria dochodu absolutnego Keynesa (1936) oraz teoria dochodu permanentnego Friedmana (1957), a także teoria cyklu życia (Modigliani 1954). Przedstawione wyżej hipotezy, oparte w głównej mierze na strukturze dochodów oraz strukturze demograficznej, są nadal szeroko wykorzystywane w analizie zachowań oszczędnościowych. Stały się punktem wyjścia dla kolejnych badań, wzbogacających i modyfikujących o elementy pominięte w teoriach wyjściowych, m. in. teoria behawioralnego cyklu życia Shefrina i Thaler (1988), a także uchylały mało realistyczne założenia, próbując przybliżyć teorie do rzeczywistości².

Wpływ koniunktury gospodarczej na zachowania finansowe gospodarstw domowych ujawnia się szczególnie w zakresie kredytowania i oszczędzania. Najczęściej dobra koniunktura zachęca do zadłużania się i dokonywania zakupów, czyli zmniejszenia konsumpcji przyszłej (oszczędności) kosztem konsumpcji bieżącej. W okresie złej koniunktury gospodarstwa domowe mają awersję do zadłużania się z uwagi na niepewność przyszłości i korzystają z nagromadzonych wcześniej oszczędności. Szczególnie w zakresie kredytowania ujawniają się zachowania banków w różnych fazach cyklu koniunkturalnego. W okresie ożywienia i rozkwitu, w czasie panowania optymizmu i dobrej koniunktury, banki prowadzą ekspansywną politykę kredytową, obniżając standardy zdolności i wiarygodności kredytowej oraz oprocentowanie kredytu, przez co staje się on bardziej dostępny. W okresie pogarszającej się koniunktury, w związku ze zwiększaniem się odsetka kredytów niespłacanych, banki ograniczają politykę kredytową i podwyższają koszt kredytu.

² P. Aniola, Z. Gołaś, *Zastosowanie wielowymiarowych metod statystycznych w typologii strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych w Polsce*, „Materiały i Studia” nr 282, NBP, Warszawa 2012. Więcej na temat poszczególnych hipotez i ich weryfikacji zob. także K. Waliszewski, *Doradztwo finansowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2010; P. Bańbuła, *Oszczędności i wybór międzyokresowy – podejście behawioralne*, „Materiały i Studia”, NBP, Warszawa 2006.

Tabela 2
Koniunktura gospodarcza a zachowania finansowe konsumentów

Zachowania konsumentów	depresja	ożywienie	rozkwit	recesja
oszczędzanie	bardzo wysokie	obniża się	bardzo niskie	zaczyna się odbudowywać
zadłużenie	bardzo niskie	zaczyna wzrastać	bardzo wysokie	zaczyna się zmniejszać
wydatki	bardzo niskie	zaczynają wzrastać	bardzo wysokie	zaczynają się zmniejszać
zaufanie	zaczyna się poprawiać	szybko zwiększa się	zaczyna się obniżyć	szybki, głęboki spadek

Źródło: G. Rytelewska, E. Huszczonek, *Zmiany w popycie na kredyt gospodarstw domowych*, „Materiały i Studia” nr 72, NBP, Warszawa 2004, s. 15.

W teoretycznych analizach funkcjonowania kredytu konsumpcyjnego wskazano na destabilizacyjny jego wpływ na wielkość wahań koniunktury, ponieważ w okresie boomu gospodarczego, w wyniku wzrostu wydatków finansowanych z kredytu, producenci otrzymują zafalszowaną informację o popycie na dobra i usługi konsumpcyjne, natomiast w okresie recesji maleje popyt konsumpcyjny w wyniku spadku dochodów osobistych oraz obciążenia dochodów spłatami zadłużenia. Podkreśla się również, kredyt może wywołać załamanie koniunktury: jeżeli w długim okresie wydatki przekraczają dochody, nadchodzi moment poważnych ograniczeń w wydatkach i załamanie koniunktury. Ponadto kredyt utrudnia wyjście z recesji; konieczny dla poprawy koniunktury wzrost dochodów osobistych jest neutralizowany przez ciężące na nim spłaty wysokiego zadłużenia z okresu wzrostu gospodarczego. Kredyt utrwała cykl koniunkturalny, ponieważ w okresie boomu gospodarczego jeszcze go dynamizuje, a w okresie recesji pogłębia³. Szerzej wpływ koniunktury gospodarczej na psychologię zachowań finansowych konsumentów w zakresie oszczędzania i kredytowania zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3
Stopa preferencji czasu a skłonność do oszczędzania i zaciągania kredytów

Rodzaj	Stopa preferencji czasu dla opóźnienia użytkowania dóbr (odsetki od oszczędności)	
	Wysoka	Niska
Stopa preferencji czasu dla opóźnienia użytkowania dóbr (odsetki od kredytów)		
Wysoka	Niska skłonność do oszczędzania i wysoka do zaciągania kredytów DOBRA KONIUNKTURA	Wysoka skłonność do oszczędzania i wysoka do zaciągania kredytów POGORSZENIE KONIUNKTURY
Niska	Niska skłonność do oszczędzania i niska do zaciągania kredytów POPRAWA KONIUNKTURY	Wysoka skłonność do oszczędzania i niska do zaciągania kredytów RECESJA (DNO CYKLU)

Źródło: D. Fatuła, *Zachowania finansowe gospodarstw domowych a zmiany koniunktury gospodarczej* (w:) J. Garczarczyk (red.), *Rynek usług finansowych a koniunktura gospodarcza*, CeDeWu, Warszawa 2009, s. 130.

³ G. Rytelewska, E. Huszczonek, op. cit., s. 15.

Finanse osobiste w Polsce a koniunktura gospodarcza

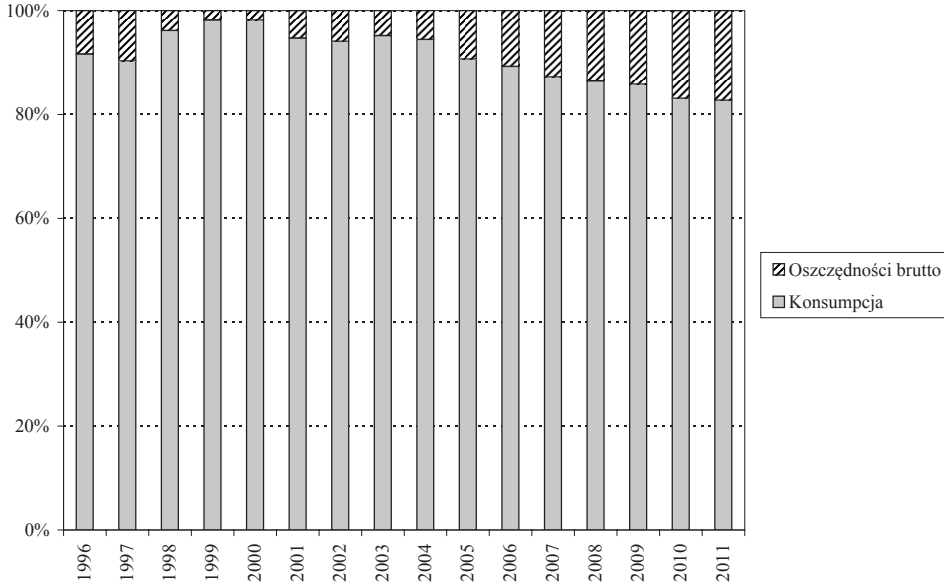
Decyzje w zakresie kształtowania aktywów finansowych przez gospodarstwa domowe

Polskie gospodarstwa domowe przechodzące okres transformacji systemowej na początku okresu przemian (gospodarczych, po roku 1989 – przyp. red.) nie posiadały odpowiedniej wiedzy i umiejętności oraz świadomości w zakresie konieczności zarządzania finansami. Uwolnienie rynku uświadomiło Polakom poziom opóźnień w zakresie wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku, a szalejąca inflacja zmniejszała siłę nabywczą dochodów. W kolejnych latach zwiększała się różnorodność dostępnych na rynku instrumentów finansowych, a banki coraz chętniej finansowały potrzeby konsumpcyjne i mieszkaniowe społeczeństwa.

Z cyklicznego badania prowadzonego przez GUS *Budżety gospodarstw domowych* wynika wzrost dochodu rozporządzalnego na mieszkańca, z poziomu 383 zł w 1996 r. do poziomu 1 226,95 zł w 2011 roku. Dodatkową tendencją jest wzrost udziału oszczędności w badanym okresie w ramach dysponowania dochodem rozporządzalnym – o ile w 1996 r. było to ponad 8%, to 2011 r. wskaźnik ten wyniósł już ponad 17%.

Wykres 1

Struktura rozdysponowania dochodu rozporządzalnego na konsumpcję i oszczędności w Polsce (na mieszkańca)

Źródło: *Budżety gospodarstw domowych* za lata 1996–2011, GUS, Warszawa.

Gospodarstwa domowe przechowują swoje oszczędności w różnych formach, począwszy od inwestycji rzeczowych, a skończywszy na finansowych. Ze względu na brak da-

nych o wartości inwestycji rzeczowych w nieruchomości, złoto, dzieła sztuki, kamienie i metale szlachetne, analizie poddano strukturę aktywów finansowych gospodarstw domowych, na które składają się:

- depozyty bankowe,
- gotówka w obiegu (poza kasami banków),
- tytuły uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych (jednostki uczestnictwa, certyfikaty inwestycyjne),
- kapitał zgromadzony w funduszach emerytalnych,
- kapitał zgromadzony przez ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe,
- inwestycje bezpośrednie w papiery wartościowe, akcje i obligacje na GPW w Warszawie S.A.

Jak wskazuje tabela 4, z roku na rok rośnie wartość aktywów finansowych gospodarstw domowych, co świadczy o systematycznym wzroście bogactwa Polaków – w latach 1996–2011 nastąpił wzrost z ponad 115 mld zł do ponad 992 mld zł. W jednym roku (2008) nastąpił spadek aktywów finansowych gospodarstw domowych, co było związane z dekonunkturą na rynku kapitałowym, w tym na GPW i na rynku funduszy inwestycyjnych. Tendencję obniżenia dynamiki wzrostu aktywów finansowych gospodarstw domowych można było zaobserwować podczas osłabienia dynamiki wzrostu gospodarczego w latach 2001–2002. W okresie boomu i dobrej koniunktury gospodarczej w latach 2005–2007 w Polsce dynamika aktywów finansowych rok po roku wynosiła od 17–25%.

Tabela 4

Wartość aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce (mld PLN) i ich dynamika oraz wzrost gospodarczy (dynamika PKB) w latach 1996–2011

Wyszczególnienie	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aktywa finansowe	115	159	195	234	280	336	366	400	435	509	634	739	738	854	953	992
Dynamika aktywów finansowych r/r (w %)	–	38	23	20,0	19,7	20,0	8,9	9,3	8,7	17,0	24,6	16,6	–0,1	15,7	11,6	4,1
Dynamika PKB r/r (w %)	–	7,1	5,0	4,5	4,2	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3

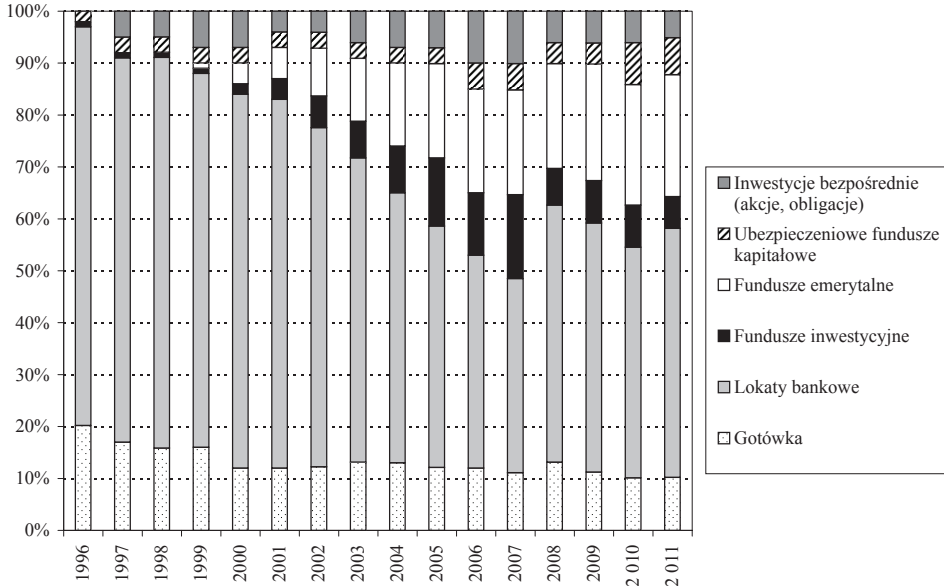
Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów NBP *Rozwój rynku finansowego w Polsce* za lata 1998–2001, 2002–2003, 2004, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011.

Kształtowanie się aktywów finansowych gospodarstw domowych z uwzględnieniem ich struktury (wykres 2) pozwala na wyciągnięcie następujących wniosków:

- systematycznie maleje udział gotówki z 20% w 1996 r. do 10% w 2011 r.,
- w całym badanym okresie dominującą formą gromadzenia oszczędności były lokaty bankowe, jednak ich udział w aktywach finansowych ogółem się zmniejszał z 76% w 1996 r. do 44% w 2011 r.,
- systematycznie dokonuje się dywersyfikacja aktywów finansowych gospodarstw związana z wykorzystywaniem przez inwestorów indywidualnych instrumentów finansowych bardziej ryzykownych niż lokaty bankowe – udział aktywów zgromadzonych w funduszach inwestycyjnych wzrósł z 1% do 6%,

Wykres 2

Struktura aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce w latach 1996–2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów NBP *Rozwój rynku finansowego w Polsce* za lata 1998–2001, 2002–2003, 2004, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011, www.nbp.pl [dostęp: 12.03.2013].

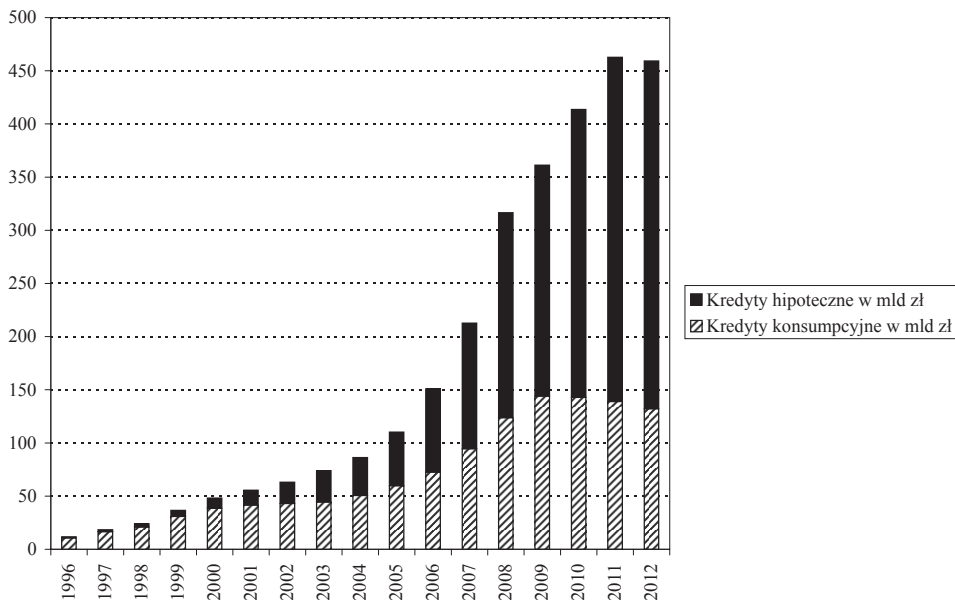
- w związku z dobrą koniunkturą gospodarczą do 2007 r. następowało lokowanie aktywów w bardziej ryzykowne instrumenty – fundusze inwestycyjne, ich udział wyniósł nawet 16% w 2007 r. oraz papiery wartościowe na rynku kapitałowym (akcje, obligacje) – ich udział wyniósł nawet 10% w 2007 r.,
- kryzys finansowy i niepewność, a także wzrost ryzyka i zła sytuacja na rynku kapitałowym spowodowały ponowny przepływ oszczędności Polaków z funduszy inwestycyjnych i rynku kapitałowego do sektora bankowego (prymat bezpieczeństwa nad rentownością),
- w związku z rozwiązaniami podatkowymi na rynku oszczędności indywidualnych i opodatkowaniem dochodów z lokat i zysków kapitałowych tzw. „podatkiem Belki” od 2001 r., a także ograniczeniem możliwości unikania opodatkowania za pomocą lokat z dzienną kapitalizacją odsetek, rośnie udział oszczędności ulokowanych w ubezpieczeniowych funduszach kapitałowych z 3% w latach 1997–2005 do 8% w 2010 r.,
- reforma systemu emerytalnego w 1999 r. spowodowała gromadzenie kapitału emerytalnego obowiązkowo (I i II filar) lub dobrowolnie (III filar), udział aktywów finansowych zgromadzonych w funduszach emerytalnych wzrastał z 1% w 1999 r. do 23% w 2011 r.,
- mało znaczącą pozycję zajmują lokaty w SKOK-ach – tylko 1% aktywów finansowych ogółem.

Decyzje w zakresie zadłużania się przez gospodarstwa domowe w Polsce

W zakresie kredytowania osób prywatnych w Polsce w badanym okresie 1996–2012 można zaobserwować wzrost zadłużenia z ok. 12 mld zł na początku okresu do ok. 460 mld zł na końcu okresu (wykres 3). Następowala również zmiana struktury długu gospodarstw domowych, z początkowo dominujących kredytów konsumpcyjnych w kierunku dominacji kredytów hipotecznych. Tendencja ta utrwaliła się szczególnie w okresie boomu na rynku nieruchomości mieszkaniowych i kredytów hipotecznych w latach 2006–2008, gdzie dynamika zadłużenia z tytułu kredytów hipotecznych liczona rok do roku wynosiła 50–60%. Kryzys finansowy spowodował zaostrenie polityki kredytowej banków i zwiększenie oprocentowania oraz innych kosztów kredytów hipotecznych, a dodatkowo rekomendacje nadzorcze Komisji Nadzoru Bankowego (rekomendacja S) i Komisji Nadzoru Finansowego (rekomendacje T i SII) znacząco zmniejszyły dynamikę rynku kredytów hipotecznych (w roku 2012 wzrost zadłużenia z tytułu kredytów hipotecznych w stosunku do roku 2011 wyniósł tylko 1,03%). W czasach kryzysu czynnikiem dynamizującym rynek kredytów hipotecznych w Polsce był rządowy program wspierania osób kupujących po raz pierwszy mieszkanie lub dom „Rodzina na Swoim” (RnS), który zakończył się w grudniu 2012 r. Zapowiadany nowy program „Mieszkania dla Młodych”, który ma obowiązywać od 2014 r. ze względu na objęcie tylko rynku pierwotnego zapewne nie odegra takiej roli jak poprzedni.

W zakresie kredytów konsumpcyjnych widoczne było wyhamowanie akcji kredytowej, szczególnie od 2010 r., kiedy zadłużenie w porównaniu z rokiem poprzednim spadło.

Wykres 3**Kredyty konsumpcyjne i hipoteczne udzielane osobom prywatnym w Polsce w latach 1996–2012 (w mld PLN)**

Źródło: *Należności o zobowiązania monetarnych instytucji finansowych*, <http://www.nbp.pl> [dostęp: 10.03.2013].

Taka sama tendencja utrzymywała się w latach 2011 i 2012. Przyczyną tego zjawiska było zaostrzenie polityki kredytowej banków oraz wymogi nadzorcze KNF, które spowodowały przejście znacznej części klientów do sektora firm pożyczkowych, pozostających poza kontrolą nadzoru krajowego.

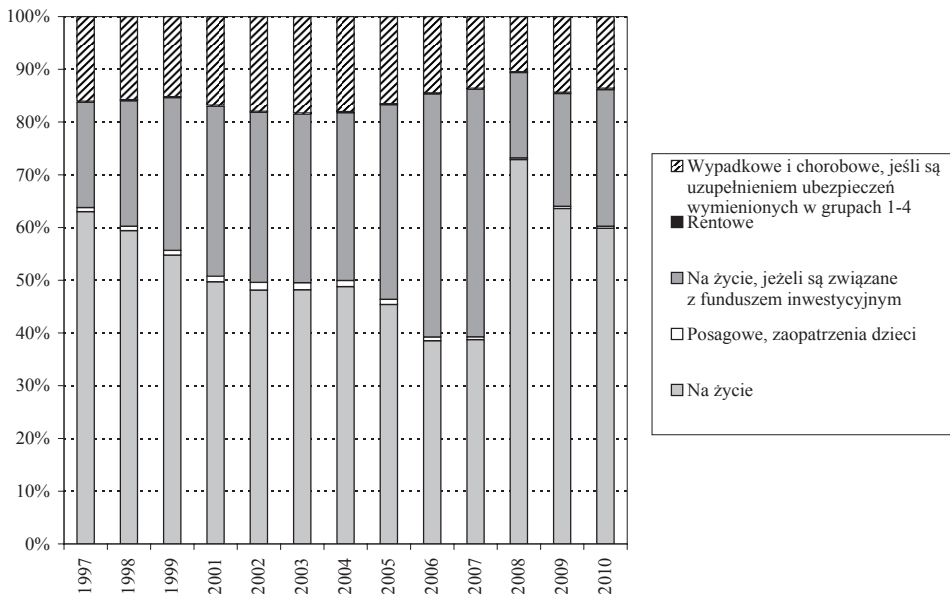
Decyzje w zakresie ubezpieczeń w finansach osobistych w Polsce

Obserwacja składki przypisanej brutto w dziale I ubezpieczeń na życie wraz ze strukturą rodzajową tej składki pozwoli na określenie wpływu koniunktury gospodarczej na decyzje ubezpieczeniowe gospodarstw domowych. Pierwsze osłabienie koniunktury w badanym okresie miało miejsce w latach 2001–2002, wówczas składka przypisana brutto wzrosła nieznacznie. Ostatni kryzys finansowy doprowadził jednak do zjawiska, które nigdy wcześniej nie wystąpiło na rynku ubezpieczeń – w roku 2009 nastąpił spadek składki przypisanej brutto o prawie 9 mld zł, a w kolejnym roku nastąpił wzrost tylko o 1 mld zł.

W zakresie struktury przypisanej składki brutto również występowały zmiany – do roku 2007 malał udział ubezpieczeń na życie (grupa 1) na rzecz ubezpieczeń na życie związanych z funduszem inwestycyjnym (grupa 3). Od roku 2008 nastąpił skokowy wzrost składki ubezpieczenia na życie z grupy 1, przy zmniejszeniu udziału składki ubezpieczenia na życie z grupy 3.

Wykres 4

Struktura składki przypisanej brutto w dziale I (ubezpieczenia życiowe) według grup ubezpieczeń w latach 1997–1999 i 2001–2010 w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń* za lata 2000–2010, <http://www.knf.gov.pl> [dostęp: 10.03.2013 r.].

Tabela 5

Wartość składki przypisanej brutto w dziale I (ubezpieczenia życiowe) w latach 1997–1999 i 2001–2010 w Polsce (w mln zł)

1997	1998	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
4 059	5 378	6 940	9 257	9 745	11 004	12 617	15 203	21 036	25 457	38 938	30 217	31 351

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń* za lata 2000–2010, <http://www.knf.gov.pl> [dostęp: 10.03.2013].

Na spadek składki przypisanej brutto w grupie 3 miała wpływ niesprzyjająca koniunktura giełdowa, związana głównie z trwającą na giełdzie bessą. Spowodowała ona zmniejszenie inwestycji osób fizycznych i prawnych w akcje, w tym także przez ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe (UFK). Oznaczało to zmniejszenie popytu, a w konsekwencji – sprzedaży ubezpieczeń związanych z UFK, tzw. unit-linków.

Decyzje w zakresie dobrowolnych form oszczędzania emerytalnego w Polsce

Reforma systemu emerytalnego w 1999 r. i wprowadzenie w nowym systemie elementów indywidualnego oszczędzania na emeryturę w ramach III filaru – najpierw Pracowniczych Programów Emerytalnych (PPE), a od 2004 r. Indywidualnych Kont Emerytalnych (IKE), dała Polakom możliwość dobrowolnego gromadzenia kapitału na emeryturę. Rozwiązanie to wsparto ulgami podatkowymi w zakresie podatku PIT.

Tabela 6

Aktywa zgromadzone przez Pracownicze Programy Emerytalne i Indywidualne Konta Emerytalne w Polsce (w mln zł)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aktywa zgromadzone przez PPE	501	741	1166	1875	2623	3455	4344	5318	6391
Aktywa zgromadzone przez IKE	–*	169	690	1 299	1 865	1 614	2 199	2 726	2 764

* (IKE zakładano od września do grudnia 2004 roku).

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rynek IKE* za lata 2005–2011, <http://www.knf.gov.pl> [dostęp: 10.03.2013].

Jak wskazują statystyki, zainteresowanie Polaków dobrowolnym oszczędzaniem na emeryturę jest bardzo niskie, a aktywa zgromadzone w PPE i IKE na koniec 2011 r. wynosiły ponad 9 mld zł, wobec aktywów finansowych ogółem w wysokości ponad 990 mld zł. Oznacza to, że dobrowolne oszczędności Polaków na starość nie przekraczają 1% ich aktywów ogółem. Jest to związane z niską świadomością finansową Polaków i brakiem nawyku oszczędzania długoterminowego, a także brakiem systemu zachęt podatkowych związanych z taką formą oszczędzania. W przyszłości należy oczekiwać, że rola dobrowolnych oszczędności emerytalnych będzie wzrastać. Nie obserwuje się przy tym wpływu ostatniego kryzysu finansowego na poziom kapitału zgromadzonego w ramach PPE i IKE przez Polaków.

Podsumowanie

Jak wskazują badania zaprezentowane w niniejszym artykule, koniunktura gospodarcza nie pozostaje bez wpływu na zachowania finansowe gospodarstw domowych w Polsce, w szczególności na zarządzanie finansami osobistymi. Wpływ ten jest widoczny zarówno po stronie aktywów finansowych (oszczędności), jak również po stronie kredytowania i zarządzania długiem. Dobra koniunktura gospodarcza, najczęściej prowadząca do powstawania baniek spekulacyjnych, zachęca gospodarstwa domowe do lokowania oszczędności w bardziej ryzykowne instrumenty finansowe, takie jak bezpośrednie inwestycje na rynku kapitałowym (akcje, obligacje korporacyjne) oraz instrumenty związane z funduszami inwestycyjnymi – certyfikaty funduszy zamkniętych oraz jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych otwartych. W przypadku decyzji kredytowych dobra koniunktura sprzyja optymizmowi konsumentów, przez co gospodarstwa domowe zadłużają się, czemu również służy ekspansywna polityka tzw. „taniego pieniądza” prowadzona przez banki komercyjne. W przypadku pojawienia się symptomów załamania koniunktury wzrasta niepewność w gospodarstwach domowych, a część z nich wycofuje swoje oszczędności z ryzykownych form inwestowania, kierując je do bezpiecznego sektora bankowego. Powoduje to zmianę struktury aktywów finansowych gospodarstw domowych.

W przypadku kredytowania i zarządzania długiem załamanie koniunktury rodzi niepewność i pesymizm wśród konsumentów, co oznacza odwlekanie lub wstrzymywanie się z podjęciem decyzji o zaciągnięciu kredytu, szczególnie hipotecznego. Również banki, obserwując wzrost ryzyka gospodarczego, zacieśniają polityki kredytowe. Sam nadzór finansowy, chcąc zabezpieczyć konsumentów i banki, wprowadza rekomendacje i zalecenia w zakresie dopuszczalnych norm zadłużania się przez gospodarstwa domowe. Warto również wspomnieć, że ważną determinantą zachowań finansowych gospodarstw, niezależnie od fazy cyklu koniunkturalnego, jest wiedza ekonomiczna i świadomość (inteligencja) finansowa, która prowadzi do podejmowania przemyślanych decyzji, przez co zarządzanie finansami osobistymi w skali mikroekonomicznej jest bardziej efektywne, przyczyniając się do zwiększenia bogactwa gospodarstwa domowego, co ma również ważne implikacje makroekonomiczne.

Bibliografia

- Anioła P., Gołaś Z., *Zastosowanie wielowymiarowych metod statystycznych w typologii strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych w Polsce*, „Materiały i Studia”, nr 282, NBP, Warszawa 2012.
- Bañbula P., *Oszczędności i wybór międzyokresowy – podejście behawioralne*, „Materiały i Studia”, NBP, Warszawa 2006.
- Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń* (za lata 2000–2010), <http://www.knf.gov.pl>
- Budżety gospodarstw domowych* (za lata 1996–2011), GUS, Warszawa.
- Fatula D., *Zachowania finansowe gospodarstw domowych a zmiany koniunktury gospodarczej* (w:) Garczarczyk J. (red.), *Rynek usług finansowych a koniunktura gospodarcza*, CeDeWu, Warszawa 2009.
- Jajuga K., *Nowe tendencje w zarządzaniu finansami osób indywidualnych* (w:) Karpuś P., Węclawski J. (red.), *Rynek finansowy. Inspiracje z integracji europejskiej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008.

Należności o zobowiązania monetarnych instytucji finansowych, <http://www.nbp.pl>

Postawy Polaków wobec oszczędzania (wrzesień 2012), Raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, TNS Polska, Warszawa.

Rynek IKE za lata 2005–2011, <http://www.knf.gov.pl> (dostęp: 10.03.2013).

Rytelewska G., Huszczonek E., *Zmiany w popycie na kredyt gospodarstw domowych*, „Materiały i Studia” nr 72, NBP, Warszawa 2004.

Waliszewski K., *Doradztwo finansowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2010.

<http://www.stat.gov.pl>

Personal Finance Management in Poland and the Business Conditions

Summary

An objective of the article is to present the concept of personal finance management with its micro- and macroeconomic implications as well as relationships of that process with the business conditions, with a particular consideration given to the decisions related to formation of the portfolio of financial assets by households, making credit, insurance decisions, and as regards voluntary pension capital accumulation. In his article, the author used the method of analysis of the available statistical data and literature. A great role in personal finance management by households is played by economic knowledge and financial awareness, the level of financial market development both related to the type of financial instruments and financial institutions offering them as well as individual segments of the market (the currency, capital, foreign exchange, derivative, and deposit and credit markets). An important factor is also business conditions which affects households' behaviour as regards saving, crediting, spending and consumer confidence. A modern professional service, which is used by households in their finance management, is independent financial advice. An effective management of personal finance is not only of the microeconomic importance, as it contributes to increasing households' wealth, but also of the macroeconomic importance, as households are in principle net creditors to the economy.

Key words: personal finance, personal financial planning, financial advice, business conditions, individual crediting and investing.

Article category: research article.

JEL codes: D14

Управление личными финансами в Польше и экономическая конъюнктура

Резюме

Цель статьи – представить концепцию управления личными финансами с ее микро- и макроэкономическими импликациями, а также увязки этого процесса с экономической конъюнктурой, с особым учетом решений, связанных с формированием домохозяйствами портфеля финансовых активов, принятия решений о кредитах, страховании и в отношении

добровольного накопления пенсионного капитала. В статье использовали метод анализа статистических данных и доступной литературы. Большое значение в управлении домохозяйствами личными финансами имеют экономические знания и финансовая осведомленность, уровень развития финансового рынка как по отношению к видам финансовых инструментов, так и предлагающим их финансовым учреждениям, а также к отдельным сегментам рынка (денежный рынок, рынок капитала, валютный рынок, рынок производных инструментов [деривативов] и депозитно-кредитный рынок). Важным фактором является также экономическая конъюнктура, которая влияет на поведение домохозяйств в отношении сбережений, кредитования, расходов и доверия потребителей. Современной профессиональной услугой, которая используется домохозяйствами в управлении их финансами, является независимая финансовая консультация. Эффективное управление личными финансами имеет не только микроэкономическое значение, ибо оно способствует увеличению богатства домохозяйства, но и макроэкономическое, поскольку домохозяйства являются, как правило, нетто-кредиторами народного хозяйства.

Ключевые слова: личные финансы, личное финансовое планирование, финансовая консультация, экономическая конъюнктура, индивидуальное кредитование и инвестирование.

Категория статьи: исследовательская.

Коды JEL: D14